

(Interview)

Caroline Ravaud, predstavnica Vijeća Evrope u BiH

Pro
pr

oblem sa korupcijom je oblem sa pravosuđem

Građani i porodice nastradalih u Srebrenici bi trebali procesuirati Milorada Dodika pred Sudom BiH i to za negiranje genocida ● Mislim da priča o zatvaranju OHR-a samo zagađuje atmosferu ● Pravi izazov i za Izetbegovića i za Tihića i za Lagumdžiju je da ubijede RS da je BiH i njihova zemlja ● BiH je sama po sebi jedna od najvećih grešaka međunarodne zajednice

RAZGOVARALA: Rubina Čengić FOTO: Haris Čalkić

Rekli ste da postoji mogućnost da BiH bude izbačena iz Vijeća Evrope jer ne provodi strazburške presude po tužbi Sejdić-Finci koja traži izjednačavanje biračkih prava za sve građane BiH.

- To je pogrešan navod. Izbacivanje iz Vijeća Evrope je alternativna sankcija koja se primjenjuje kada ništa više nije moguće uraditi. Od 1948. niko nije izbačen, ali se desilo da je Grčka sama istupila sedamdesetih godina prošlog vijeka, za vrijeme diktatorskog režima, jer su mislili da postoji rizik da budu izbačeni. Vijeće Evrope ima dosta strpljenja, znamo da ustavna reforma nije jednostavna bilo gdje. Željeli bismo da vidimo da je diskriminacija izbačena iz Ustava BiH do narednih izbora i nadamo se da će to biti i urađeno. Ali, ako se to ne desi, konsekvence će biti takve da će u svakom međunarodnom izvještaju o BiH, ako ga piše Vijeće Evrope, Human Rights Watch, Freedom House, Evropska komisija ili Amnesty International, stajati da BiH nije normalna zemlja jer postoji sistem koji Jevreje i Rome onemogućava da se uopšte kandiduju na izborima.

DEJTON VIŠE NE VAŽI

O tim izmjenama Ustava BiH se priča više od pet godina i ništa se nije

desilo. Šta Vam kažu bh. političari kada s njima pričate o tome?

- Tačno je da o tome razgovaramo barem pet godina, ali sada imamo presudu koja mora biti ispoštovana. U razgovorima s bh. političarima osjećam se kao učiteljica u školi. Stalno im govorim da je to međunarodna obaveza, a oni kažu da znaju i da će je izvršiti, da to žele, ali kada ih pitam kako, oni nude rješenje A, B ili C i svako isključuje ono drugo. Činjenica je da nije jednostavno naći pravi način da se provede ova presuda jer će izmjena Ustava tražiti promjene niza drugih akata. Evo, na primjer, Haris Silajdžić predlaže da se bira četvrti član Predsjedništva BiH iz reda ostalih, i to zvuči dobro, ali kako ga izabrati? Nema političke stranke koja zastupa ostale. S koje teritorije bi on bio biran? Sa cijele BiH? Da li bi se i taj član pozivao na vitalni nacionalni interes? Ovaj prijedlog ne bi olakšao situaciju. Prijedlog Milorada Dodika da se jedan član Predsjedništva bira iz RS, a dva iz FBiH, bez odrednice da je sa teritorije RS Srbin, a iz FBiH Bošnjak i Hrvat osim da dva člana ne mogu biti iste nacionalnosti, također nije dobar. Zar mislite da bi Hrvati ovo prihvatili, ako se može desiti da budu izabrani Bošnjak i Bosanac? Sam pojam konstitutivnog naroda je za mene

paranoičan jer šta je to Hrvat ili Srbin ili Bošnjak? Je li to religijska pripadnost? Ili politička partija? Da li vas jezik opredjeljuje? S obzirom na to da se sami identifikujete, možete ujutro biti Hrvat, a popodne Srbin. Ne postoji nikakva pravna definicija za to.

Ali i Ustav i Izborni zakon BiH su napisani u saradnji sa međunarodnom zajednicom, a BiH je u Vijeće Evrope primljena sa tim Ustavom?

- Kao prvo, Dejtonski mirovni sporazum je napravljen da bi zastavio rat. Tamo su bili svi bh. funkcioneri, kao i predstavnici susjednih zemalja i ja ne mislim da je ovaj Ustav originalno američka ideja, da je sistem sa tri predsjednika napravljen bez uticaja političara iz BiH kojima je to u tom trenutku bila garancija da neće biti preglasani. Međunarodna zajednica to nije izmislila, ali jeste prihvatila. S druge strane, istina je da je Vijeće Evrope prihvatilo takav Ustav BiH, ali to je urađeno da bi došlo do pomirenja u zemlji. Mi smo se nadali da će BiH, ako postane naša ili članica UN, postati normalna zemlja koja će se kretati ka evropskim integracijama, da će članstvo u ovim organizacijama i iskustva drugih zemalja pomoći da

se postignu rješenja, da se provedu reforme. Ali Parla-

mentarna skupština Vijeća Evrope je i tada bila svjesna svih nedostataka i 2002. je zatraženo da se država ojača ustavnom reformom, čak i po cijenu slabljenja entiteta. Jedna od obaveza koje je BiH prihvatila i potpisala jeste da se Izborni zakon uskladi sa preporukama Venecijanske komisije. Monitoring izvještaj je napravljen još 2004. i od tada mi sistemski naglašavamo potrebu reforme Ustava. Mi smo bili prvi koji smo kritikovali visokog predstavnika u BiH. Mi znamo da je sistem teže mijenjati što više vremena prođe, jer je ono što je prihvatljivo neposredno poslije rata, 16 godina poslije jako promijenjeno. Dejton je, praktično, više nevažeci. Aneks 6 o ombudsmenu i Domu za ljudska prava je nevažeci, Aneks 7 je gotovo proveden - najveći broj ljudi se vratio, aneks o čuvanju nacionalnih spomenika je završen... Uspostavljene su mnoge institucije kojih nema u Ustavu, Vijeće ministara ima deset ministarstava umjesto tri sa početka dejtonske priče, odbrana je na državnom nivou. Dejton de facto više nije onaj iz 1995.

Ali iz RS najavljuju da će tražiti povrat svih ovlasti koje su prenijete na BiH?

- To neće biti moguće. Prvo zbog toga što su se i oni sami složili sa svim izmjenama poput, recimo, reforme odbrane. Drugo, >

IMALA SMO LIJEPE IZJAVE I IZ
HRVATSKE I SRBIJE, ALI TO SU RIJEČI, A
NAMA TREBA AKCIJA

OSJEĆAM DA SU POLITIČARI
OVDJE DOŠLI DO GRANICE ODAKLE SE
KOMPLIKOVANO VRATITI I POSTATI ODGOVORAN

Segregacija i separacija

Ranije ste govorili da je za BiH uklanjanje podjele i segregacije u školama možda i važnije od izmjena Ustava, a mi još uvijek imamo dvije škole pod jednim krovom, a povratnici tvrde da djeca još uvijek uče iz udžbenika i po nastavnom planu i programu susjednih zemalja?

- Dvije škole pod jednim krovom su za mene samo sindrom. Neke od tih škola pod jednim krovom su postale dvije odvojene zgrade. Za mene je mnogo važnija priča o nastavnom planu i programu. Sva djeca moraju učiti isto i biti u jednoj učionici, s tim da mogu imati neke nacionalne predmete. Ono što je žalosno i što će biti veliki problem u budućnosti, jeste insistirati da učimo samo na jednom jeziku. To nije segregacija, ali jeste separacija jer se djeca ne sreću, a žive u istoj zemlji. Ne postoji ovdje razlika između jezika koji se govore i bilo bi dobro da svi u FBiH uče i ćirilicu, pa tako se učilo u bivšoj Jugoslaviji. Ali insistiranje na tome da se djeca drže odvojeno zbog jezika, problem je težak za riješiti. A, evo, recimo, u Brčkom imate situaciju da su djeca zajedno, nastavnik govori na nekom od ova tri jezika, a djeca se razdvajaju samo na časovima za nekoliko predmeta. Mislim da je to dobar model. Mi u Evropi smo poslije Drugog svjetskog rata napravili njemačko-francusko udruženje za razmjenu studenata, što jeste dugoročan proces, ali je mnogo Francuza doveo u Njemačku i Nijemaca u Francusku iako smo mi bili dvije odvojene zemlje. Ovdje nemate situaciju da djeca iz RS idu u ljetni kamp u FBiH ili obrnuto, a mi smo ovog ljeta sastavili djecu iz Bratunca i Srebrenice i odveli ih, po prvi put u njihovom životu, u Sarajevo i Mostar, pa potom na more i sve je bilo odlično.

ako budu tražili vraćanje ingerencija, moraju dobiti saglasnost i drugih strana u BiH, a ja bih bila iznenađena da oni to prihvate. Dodik ne bi pričao o tome da i sam nije optužen za korupciju ili kriminal. Sud BiH je nezamjenjiv, a ono što još treba je Vrhovni sud BiH jer postoji razlika u zakonima. Mislim da je on o vraćanjima ovlasti govorio u okviru predizborne kampanje, mislim da to pravno nije moguće, a mislim da nije ni u interesu RS.

Da li je iko u Vijeću Evrope očekivao da će se situacija u BiH razvijati ovako kako se sada razvija?

- Uvijek je pitanje da li je čaša poluprazna ili polupuna. Činjenica je da su se od 2002. mnoge stvari u BiH primijenile najbolje, ali i da od 2006. situacija ide nagore. To nije greška samo Dejtonskog mirovnog sporazuma, jer Mladen Ivanić često govori o tome da su mnoge reforme urađene do 2006. i sa postojećim Ustavom, ali, istina, uz jakog visokog predstavnika. Ono što mene brine

od 2006. jeste nedostatak dijaloga i jačanje nacionalističke retorike. Osjećaj koji ja imam je da su političari ovdje došli do granice odakle se komplikovano vratiti i postati odgovoran. Ali ovi izbori su šansa da se dijalog ponovo uspostavi, jer je Bakir Izetbegović već najavio da će pokušati uraditi nešto po pitanju uspostave dijaloga sa Miloradom Dodikom, a očekujem da će i Dodik uraditi isto. Možda trebaju ići na neke dobre lekcije iz odnosa s javnošću.

DRUGAČIJA PERSPEKTIVA

Doris Pak je odmah poslije izbora izjavila da od Sulejmana Tihića i Zlatka Lagumdžije očekuje da discipliniraju Dodika?

- Dodik je jak u RS, on nije diktator, nego ima podršku naroda tamo. Možda u RS ne postoje tako slobodni mediji, ali ipak je činjenica da se u ovoj zemlji ništa ne može uraditi bez podrške RS, ni sa Ustavom, ni sa zakonima, jer uvijek postoji entitetsko glasanje i u ineteresu

mlje je da ima Srbe koji će glasati za određene stvari. Pravi izazov i za Izetbegovića i za Tihića i za Lagumdžiju je da ubijede RS da je BiH i njihova zemlja i da im je bolje da ostanu u BiH nego da pokušavaju avanturu otcjepljenja.

Postoji tu neka promjena vjetra iz RS, jer se o otcjepljenju ne govori više tako često, ali sada je poruka ne damo ingerencije RS ni za ulazak u EU, iako je Nebojša Radmanović na inauguraciji izjavio da želi da EU bude svjetlo koje vodi BiH...

- Ako bilo ko u ovoj zemlji misli da će u EU besplatno dobiti bilo koje pravo - jako griješi. EU i sama ima izazove koji su pred njom, unutrašnje i vanjske, i definitivno neće sama sebi uvuziti dodatne probleme. Oni žele da BiH bude odgovoran partner i žele da se obrate jednoj adresi koja je odgovorna za pitanje o kom se razgovara. Način na koji će zemlja biti unutra organizovana problem je BiH, ali prema van mora postojati mehanizam da se ne desi da ministar na državnom nivou kaže ili potpiše jedno,

DODIK NE BI PRIČAO O VRAĆANJU
NADLEŽNOSTI DA I SAM NIJE OPTUŽEN
ZA KORUPCIJU ILI KRIMINAL

Radončić bestidno koristi Dnevni avaz

Kako komentatišerete činjenicu da je u BiH politički kandidat vlasnik nekoliko medija? Koliko to utiče na razvoj demokratije?

- Ne postoje potpuno nezavisni mediji, jer ste uvijek zavisni od vlasnika ili reklama. I u Francuskoj postoje mediji koji su bliže ljevici ili desnici i svi znaju da je *Le mond* više lijevo nego *Figaro*, ali problem ovdje nije u tome da imate novine koje prate određenu političku liniju i mislim da se to i ne može izbjeći. Međutim, za mene je potpuni konflikt interesa u slučaju gospodina Fahrudina Radončića i ne zato što je on kadidat, jer to je njegovo pravo, nego zato što je stvarno bestidno koristio *Dnevni avaz* i to ne da bi podržao sebe, nego da bi govorio ružne stvari o drugim političkim partijama i kandidatima.

Često se dešavalo da, kada god se pojavi neki veliki korupcijski slučaj, upravo te novine diskredituju ljude iz Finansijske policije FBiH?

- To jeste velika odgovornost medija. Uzmite slučaj Bratunac i djevojkju zbog koje je i gospodin Ahmetović bio ispitan u policiji, a novinari objavili ime djevojke, čak i njenu sliku. To nije nešto što bi mediji trebali raditi.

Koliko je u tom kontekstu opasna donacija koju Vlade RS posljednje dvije godine daje nekim medijima u RS?

- Nije čudno ni neobično da vlada daje novac medijima, ali ono što treba proučiti jeste urednička politika - da li se ona promijenila poslije te donacije. To je jedini način da utvrdimo da li taj novac ima veze sa sadržajima u novinama.

Korupcija, velike face i pravosuđe

U BiH se mnogo priča o korupciji u najvišim političkim krugovima. Vijeće Evrope je posmatralo stanje u zatvorima, bilo je čak i izjava da ih treba pripremiti za *velike ribe iz svijeta politike*, a *Transparency International* je upozorio da nema ulaska u EU dok neka od velikih face ne završi u zatvoru zbog korupcije.

- Borba protiv korupcije nije samo u tome da se velike face smjeste u zatvor, to je samo znak političke spremnosti da se borite protiv korupcije, ali korupcija počinje od kazne u saobraćaju, potplaćivanja ljekara, profesora... Prava korupcija je na svakodnevnom nivou, a ono što se desilo ovdje jeste da imate istrage protiv visokopozicioniranih političara Ivanića, Čovića, Šarovića, Brankovića... Dodik čeka...

Ali svi koji su do sada suđeni su oslobođeni. Kakva je poruka?

- Poruka nije dobra. Poruka je da nemate kapacitet da napravite dobar slučaj. Ja sam šokirana kada pročitam optužbe za korupciju. Morate imati dobru finansijsku policiju koja će dokazati sve prije nego se podigne optužnica. Sjećate se *Srpskih šuma* i Ivanića? Njega su prvo optužili da nije bio zainteresovan za posao. Ili slučajevi Čovića i Bičakčića koji su bili optuženi da su uzeli milione za stanove... Kantonalni sud je rekao da tužitelj nije dostavio nikakve dokaze.

Međutim, i pravobranitelj FBiH je na suđenja Brankoviću i Bičakčiću rekao da se FBiH ne smatra oštećenom...

- Dakle, za bilo kakav krivični čin treba vam materijalni element, šteta i kriminalna namjera, tako da kriminalac bude svjestan da je uradio nešto protuzakonito. Slučajevi korupcije su posebno teški za dokazati jer nemate, kao na primjer u ubistvu, tijelo, oružje, ubicu, motiv i mogućnost. Kod korupcije morate češljati obilje poslovnih knjiga, razne povezane kompanije, a to je mnogo duži i teži proces.

U Finansijskoj policiji FBiH tvrde da su skupili tone materijala, ali da tužilaštva ne reaguje?

- Onda nemate problem sa korupcijom, nego sa sudstvom.

Tri izborna iznenađenja

Kako vidite situaciju u BiH poslije izbora?

- Imali smo tri iznenađenja. Prvo je dobar rezultat SDP-a, drugo je jako loš rezultat Harisa Silajdžića i treće je rezultat Mladena Ivanića koji je bio tako blizu izbornom pobjedniku. Ali, neki balans snaga je isti u RS jer je SNSD izgubio samo nekoliko mjesta, a u FBiH će SDP, bez obzira na dobar rezultat, morati u koaliciju s nekim. Za državni nivo sam pokušala napraviti sve moguće matematičke kombinacije i mislim da će biti jako teško naći većinu od 28 glasova potrebnu za promjene Ustava BiH.

Ali dva HDZ-a su već dogovorili koaliciju, SDS i SNSD također, a izgleda da ni SDA-u nije mrsko da se dogovori oko ulaska u vlast i izgleda da bi SDP mogao biti najveći izborni gubitnik?

- E, to ne znam.

**SAM POJAM KONSTITUTIVNOG
NARODA JE ZA MENE PARANOIČAN, JER ŠTA
JE TO HRVAT ILI SRBIN ILI BOŠNJAK?**

a entiteti poslije kažu nešto sasvim suprotno. To se može postići na dva načina - ili recentralizovati državu ili uspostaviti koordinaciju u samoj zemlji i učiniti je efikasnom i brzom pri donošenju odluka. Jer EU definitivno neće razgovarati sa 14 ministara, recimo pravosuđa.

Činjenica je da bez poštovanja ili izvršavanja obaveza po osnovu članstva u Vijeću Evrope nema ulaska u EU, a BiH ne poštuje preporuke Venecijanske komisije i ne provodi konvencije koje je potpisala... Šta s tim?

- BiH mora ozbiljno shvatiti članstvo u bilo kojoj međunarodnoj organizaciji, jer kada uđete u te organizaciju ili potpišete neki sporazum, vi niste samo stavili kvačicu na neku obavezu, nego tek tada valja raditi. BiH je ratifikovala ogroman broj konvencija, 76, ali nivo njihove primjene je veoma nizak. Istovremeno, BiH nije iskoristila ni sva prava ili mogućnosti koje ima na putu od Vijeća Evrope do EU: nikada nije imenovala predstavnika u Komitet za suzbijanje torture, ni osam godina nakon priključenja Vijeću Evrope nikada nije imenovala člana Venecijanske komisije, od 2006. nema predstavnika u Komitetu za nacionalne manjine... Sve to ima određene posljedice na putu ka EU. Ne zato što se Vijeće Evrope brine o ispunjavanju političkih krite-

rija poput ljudskih prava, vladavine zakona ili demokratije, nego će se neispunjavanje obaveza prema Vijeću Evrope negativno odraziti na mogućnosti BiH za uključjenje u EU.

Zašto je uopšte važno ili korisno biti član Vijeća Evrope?

- Pa zato što ste vi u Evropi. Morate biti dio jedne velike evropske porodice.

Da li to znači da se moramo upristojiti da bismo bili primljeni za sto sa pristojnim ljudima?

- Pa, od devedesetih godina i priključenja nekoliko postkomunističkih zemalja, u Vijeću Evrope postoje razgovori o tome da li nove članice držati van i čekati da se prilagode, jer smo mi tada insistirali barem na slobodnim izborima, ili pak da ih primimo, pa da im pomazemo iznutra. Slična diskusija je bila i oko prijema Rusije. Ona je primljena nakon prvog čečenskog sukoba, od tada su svi ljudi i u Čečeniji dobili mogućnost da se obrate Sudu za ljudska prava i to je direktna beneficija za građane. Velika je razlika između Vijeća Evrope i EU jer mi ne dajemo novac za puteve ili infrastrukturu, ali kada ste član Vijeća Evrope, imate pravo na obrazovanje. Parlamentarci iz BiH se sreću sa parlamentarcima iz, na primjer, Gruzije ili Armenije koji imaju slične probleme kao BiH, na primjer Gornji Karabah ili rat između Gruzije i Rusije... To članstvo pomaže kada vidite da i drugi imaju slične probleme kao vi. Mene ovdje ponekad jako bri- ➤

(Interview)

ne ta skoncentrisanost na samog sebe, vi stalno govorite *mi, mi*, ali u svijetu postoje i druge zemlje koje imaju velike probleme i definitivno pomaže da vidite stvari u drugoj perspektivi, a to je lakše kada ste član neke organizacije.

SMANJEN UTICAJ OHR-a

Da li je u drugim postokumističkim zemljama proces demokratizacije išao ovako teško kao i u BiH?

- BiH je sama po sebi jedna od najvećih grešaka međunarodne zajednice. Istina je da se zemlja ne može izgraditi za 15 godina, a ovdje je bio jedan od najkrvavijih ratova poslije Drugog svjetskog rata. Ponekad predstavnici međunarodne zajednice ovdje naporno rade, kao na primjer ja, ali nemate utisak da ste pomogli koliko ste željeli. Normalno je da proces traje ovako dugo. Mirenje između Njemačke i Francuske je, i pored velikih imena poput **Konrada Adenauera** ili drugih hrabrih političara kakvi ovdje ne postoje jer vi nemate stvarnog lidera u tom

VI STALNO GOVORITE MI, MI, ALI U SVIJETU POSTOJE I DRUGE ZEMLJE KOJE IMAJU VELIKE PROBLEME

smislu, trajalo 30 ili 40 godina. Pa prva zajednička knjiga istorije za Francusku i Njemačku je objavljena tek prošle godine.

> EU definitivno neće razgovarati sa 14 ministara, recimo pravosuđa

Kako cijenite izvinjenje koje je Izetbegović izrekao u intervjuu za beogradsku TV B92?
- To je jako dobro. Imala smo lijepe izjave i iz Hrvatske i Srbije, ali to su riječi, a nama tre-

ba akcija. Dobro je za početak, ali to je sami početak.

Da li bi možda i Milorad Dodik trebao krenuti tim putem kada je u pitanju Srebrenica

za koju on negira genocid?

- Ja o tome moram biti brutalna.

Dodik negira genocid u Srebrenici i to je skandalozno, to je potpuno nepoštovanje činjenica koje su uspostavili sudovi.

Ko bi trebao reagovati?

- Pa međunarodna zajednica je trebala napraviti nešto. Istina, napravili su izjavu prije nekoliko mjeseci, ali to nije dovoljno. Građani i porodice nastradalih u Srebrenici bi trebali procesuirati Dodika pred Sudom BiH i to za negiranje genocida. U mojoj zemlji je to krivično djelo, kao i produbljivanje mržnje. Žrtve se moraju poštovati, a 80 posto ljudi koji su pronađeni u masovnim grobnicama su definitivno Bošnjaci.

Dijelite li Vi utisak da je međunarodna zajednica digla ruke od BiH?

- Mislim da nikada nećemo odustati. Ovo je zemlja koja je svima nama draga i ne želimo crnu rupu usred Evrope, ali uz svu pomoć koju možemo da pružimo, najveći dio posla je na ljudima iz ove zemlje: da odu ispred pretpostavki, mržnje, nepovjerenja ili nedostatka dijaloga.

U Vijeću za provedbu mira imamo nesuglasje između Rusije i ostalih članica...

- To je istina, jer u međunarodnoj zajednici postoje različiti pogledi kako treba izgledati Kancelarija visokog predstavnika u budućnosti, da li EUFOR treba da zadrži mandat i da li visoki predstavnik treba da ima svoje bonske ovlasti. Ali mislim da ta priča o zatvaranju OHR-a samo zagađuje atmosferu, jer 15 godina poslije Dejtona nismo više u toj situaciji da nam trebaju odluke visokog predstavnika o registarskim tablicama za automobile i taj razgovor o zatvaranju OHR-a ne bi trebao da služi kao izgovor za nedostatak dogovora na lokalnom nivou. U OHR-u je sada zaposleno 100 ili 150 ljudi i njihov uticaj na bilo šta se smanjio.

Mladen Ivanić kaže da su oni zatvoreni, ali im to još niko nije javio?
(Osmijeh) ●

Dijalogom do multikulturalnosti

Kako razumijete izjavu Angele Merkel da je ideja multietničkog društva u Njemačkoj propala. Je li to jedan od izazova EU o kojima govorite?

- U Evropi patimo od loše demografske slike i u budućnosti ćemo zavisiti od imigracije ako želimo da zadržimo isti nivo napretka. U Francuskoj već dugo imamo veliki priliv Turaka, Marokanaca, Tunizana. Mi smo ih osamdesetih i devedesetih pozivali da rade za nas i zvali smo ih gastarbajteri, očekujući da će kasnije otići kući, ali to se nije desilo. Oni su sada dobar most između zemlje iz koje dolaze i zemlje u kojoj žive, ali je teško uspostaviti balans između onog što vas je nekada identifikovalo i integracije u novu zemlju življenja. Za mene je nezamislivo da ne naučite jezik zemlje u kojoj živite. Ja sam ovdje tri godine i sada mogu da se sporazumijem u prodavnici. Za mene je to pitanje ljubaznosti, jer ne mogu očekivati da ljudi u prodavnicama govore francuski. To je za mene pitanje poštivanja. Isto je sa emigrantima koje mi imamo - oni moraju da se integrišu, pogotovo njihova djeca koja su sada treće ili četvrto koljeno nastanjeno u Evropi. No izjava da je ta multikulturalnost mrtva nije dobra, iako razumjem zašto je Angela Merkel to rekla. U Njemačkoj imate potpuno zatvorene zajednice ljudi iz drugih zemalja. Oni rade u Njemačkoj i ne vide smisao integracije u društvo, a to se može riješiti samo kroz dijalog, toleranciju i poštivanje ljudi. Dakle, nema razloga diskriminirati ženu koja ima maramu na glavi ili slično.

Ali vijesti iz Evrope govore da su ljudi ipak diskriminirani. Gdje su onda ti visoki standardi Evrope kada su u pitanju evropske zemlje, ne mislim samo na Rome u Francuskoj, nego i na slične informacije iz Italije, Bugarske, Mađarske...

- Bugarska, Italija, Grčka, Mađarska... Sve to pokazuje da mi kao zapadne zemlje nemamo pravo da vama dajemo lekcije, jer ljudska prava nigdje nisu perfektna. Mi jesmo imali taj antiromski pristup, ali to je strah da će nam uzeti poslove, strah od budućnosti, a neki ljudi kažu da će uskoro Indijci ili Kinezi prevladati svijetom i to je strah za budućnost.

Kakve to ima veze ako će svi živjeti bolje?

- Mislim da u narednih 25 godina svi moramo mijenjati navike, učiti živjeti na drugačiji način, okrenuti se sebi. Mijenjaće se navike da imamo dva ili tri automobila, da mijenjamo TV svake dvije godine i moraćemo da naučimo da živimo u svijetu u kom manje trošimo, a više poštujemo okolinu, moraćemo napustiti materijalistički način razmišljanja jer život nije automobil, putovanje na Havaje i slično, nego odgovornost.